

Μὲ τὸ ὄνομα Πόντος ἐννοοῦμε τὰ νότια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀπὸ τῆ Σινώπης ἕως τὸ Βατούμ, μὲ ἐνδοχώρα πού τὴν περιβάλλουν τὰ ὄρη: Ἀντίταυρος καὶ Ἀργαῖος. Μὲ τοὺς Μιθριδάτες τὸν 3ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ ὀνομάζεται "Βασίλειον τοῦ Πόντου" καὶ ἀπλώνεται πέρα ἀπὸ τὸ Βατούμ ἕως τὸ Βόσπορο τῆς Ἀζοφικῆς. Τὴν ἐποχὴ τῶν Ρωμαίων, τὸν 1ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ παίρνει τὸ ὄνομα "Πόντος Πολεμωνιακός". Στὸν Πόντο ἐνσωματώνεται ἡ Καλδία, στὰ μεσημβρινὰ τῆς Τραπεζούντας καὶ τμῆμα τῆς Κολχίδας ἀπὸ τὴν Ὀφιούντα ἕως τὸ Βατούμ. Ἡ χώρα, ἐκτάσεως 71.000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, μὲ τὸ εὐκρατο κλίμα, μὲ τὶς εὐφορες κοιλάδες ὅπου κατεβαίνουν οἱ ποταμοί: Ἄλγος, Ἴρις, Λύκος, Θερμάδων καὶ Χαρσιώτης, μὲ τὸ πλούσιο σὲ μέταλλα ὑπέδαφος τῶν βουνῶν τῆς: Ἅγιος Παῦλος καὶ Παρυάδρης—ἀν πάρομο ὡς βάση τὸν Ἰσημερινό—βρίσκεται, σχεδόν, στὸ ὕψος τῆς Μακεδονίας μας, ἢ, ὅπως λένε ἐπιστημονικά, σὲ βόρειο γεωγραφικὸ πλάτος 39 1/2 ἕως 42 μοῖρες.

Οἱ πρῶτοι ντόπιοι κάτοικοι τοῦ τόπου, προχωρόντας ἀπὸ τῆ Σινώπης πρὸς τὸ Βατούμ, εἶναι οἱ Λευκοσύροι, οἱ Ἀμαζῶνες, οἱ Τιβαρηνοί, οἱ Μοσσύνιοι, οἱ Δρῦλλες, οἱ Μάκρωνες καὶ οἱ Κόλχοι. Οἱ Λαζοὶ μεταξὺ τῶν Κόλχων δὲν εἶναι Κόλχοι. Ὁ Ἱστορικός Ἡρόδοτος, πού ἐπισκέφτηκε τὸν Πόντο τὸν 5ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, τοὺς ἐθνολογεῖ Αἰγυπτίους. Ὅμως φαίνεται, γενικὰ, ὅτι κάπου δυὸ χιλιάδες χρόνια πρὸ Χριστοῦ ἕνα μεγάλο τμῆμα τῶν Πρωτοελλήνων, Ἀχαιοὶ δηλαδή καὶ Πελασγοί, κατεβαίνοντας γιὰ τὴ Μικρασία καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀφῆκε στὸν Καύκασο, στὴν Κολχίδα καὶ στὰ παραθαλάσσια τοῦ Πόντου ἐστίες ἐθνικῆς. Οἱ Ἱστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἑλλάδας μαρτυροῦν γιὰ μιὰ "Παλαιὰ Ἀχαΐα" στὸν Καύκασο. Παραδόσεις τῶν Ἑλλαδιστῶν τῆς μυθολογικῆς ἐποχῆς μιλᾶν γιὰ ταξίδια καὶ σχέσεις τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τοῦ Ἰάσονος στὸν Πόντο καὶ τὴν Κολχίδα, γιὰ φιλοξενία καὶ προστασία φυγάδων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν Ἀρχοντα τῆς Θεανίας τοῦ Πόντου.—

Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, πού ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 8ου ἕως τὸν 5ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ ἐποικίζουσαν τὰ παράλια τοῦ Πόντου, ζοῦν μέσα σὲ βαθιὰ εἰρήνη. Ἀναπτύσσουσαν τὶς τέχνες καὶ τὸ ἐμπόριό τους μὲ τοὺς λαοὺς τοῦ Καυκάσου, μὲ τοὺς περιοίκους των. Ἐμπορεῦνται μὲ τὴν Ἑλλάδα τὸ σιτάρι καὶ τὴν ξυλεία τοῦ Καυκάσου, τοὺς θύνηους, τὶς θαλασσινὲς δηλαδή παλαμίδες τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ ἀποικίαι τους Σινώπη, Ἰδρυμένη ἀπὸ τὴν Μίλητο τῆς Μικρασίας, Ἡ Τραπεζούντα, Κερασούντα, καὶ τὰ Κοτύωρα, τέμνα τῆς Σινώπης, ἢ Ἀμισός πρὸ τ' ἀνατολικῆς τῆς, ἢ Θεμισκυρα 8 ὥρες παραμέσα ἀπὸ τὴ θάλασσα, ζοῦν αὐτόνομες, διοικοῦνται δημοκρατικὰ ἢ καθερμιά. Δὲν ἔχουσαν καμμιά ἐξάρτηση ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Μόνο πληρώνουσαν φόρο στὴ Μητρόπολή τους τῆ Σινώπης. Στὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο συμμαχοῦσαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Τὶς ἐπισκέπονταν οἱ Ἕλληνες γιὰ λόγους πολιτικοὺς ὁ Περικλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Λάμαχος.

Τό 400 πρό Χριστοῦ φτάνουνε στίς ἀποικίες αὐτές οἱ Εὐρύιοι μέ τόν Ξενοφῶντα, φιλιζενοῦνται, ἀνεφοδιάζονται καί μέ πλοῦα Σιναπίτινα φεύγουν γιά τό Βυζάντιο.

Ἡ κατάκτηση καί τοῦ Πόντου ἀπό τίς στρατείες τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τονώνει τό φρόνημα καί τό ἠθικό τῶν ἐποίκων μας. Μέ τή σύσταση ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν σχηματισμῶν στό Ἐσωτερικό τοῦ Πόντου, ἐποικίζονται οἱ μεσογειεῖς πόλεις Κόμανα, Κάβειρα, Γαζίουρα καί Ἀμάσεια ἀπό Ποντίους καί λοιπούς Ἕλληνες. Οἱ παραλιακές ἀποικίες διατηροῦν τήν ἀνεξαρτησία τους. Ἡ προκοπή τους καί τῶν μεσογειῶν πόλεων προχωρεῖ σταθερά. Τό 300 πρό Χριστοῦ ἡ διοίκηση τῶν στρατηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀποσύρεται ἀπό τόν Πόντο. Τήν ἀναλαμβάνουν οἱ Μιθριδάτες. Εἶναι πρόην Πέρσες σατράπες. Μιλῶν Ἑλληνικά. Κόβουν νομίσματα Ἑλληνικά. Ἐχουν ἐπίσημη γλῶσσα τήν Ἑλληνική. Τό κράτος τους εἶναι οὐσιαστικά Ἑλληνικό. Στίς παραλιακές πόλεις δέν ἐπιβάλλουν κυριαρχία. Τοῦτο συμβαίνει μόνο στά τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα πρό Χριστοῦ, μέ τόν Φαρνάκη τόν πρῶτο. Ὁ ἴδιος καταργεῖ μάλιστα τά Κοτύωρα. Μεταφέρει βιαίως τόν πληθυσμό δυτικότερα καί ἰδρύει τήν πόλη Φαρνακία μεσογειακά. Τά Κοτύωρα καταντοῦν πιά χωριό.

Κατά τήν περίοδο τῶν Μιθριδατῶν, ἀλλά καί τή Ρωμαϊκή καί Βυζαντινή ἐποχή, ἀργότερα, ὁ ἀποικισμός τοῦ Πόντου ὁλοκληρώνεται. Στήν παραλία ἰδρύονται οἱ πόλεις καί κωμοπόλεις Οἰνόη, Φάδισσα, Πολεμώνιον, Ἰασόνιον, Βοών, Τερέντη ἢ Πολεμωνία, ἡ σημερινή Πουλαντζάκη, ἡ Τρίπολη, Ἐρμόνασσα, Σουσοῦρμενα, Ὀφιοῦς, Ριζοῦς, Ἀθῆναι καί ἄλλες. Στό ἔσωτερικό δεκάδες ἑλληνικές πόλεις ξεφυτρώνουν. Δίνουμε μερικές. Εἶναι ἡ Ζάλευκος, ἡ Γαζηλών ἢ Πάφρα, ἡ Ἀνδραππα, ἡ Καίουσα, ἡ Πηδαχλόη, τά Ζήλα, ἡ Νεοκαιοάρεια, ἡ Φαζιμών ἢ Μερζιφούν, τά Ἰβωρα, τό Μελάνθιον, ἡ Κολώνεια, ἡ Νικόπολις, ἡ Εὐδοκιάς ἢ Τοκάτη. Ὁμοίως τό Δικαιόσημον, ἡ Λιβερά, ἡ Ἰμερα, ἡ Ἄρδασσα, τά Φυτίανα, τά συγιροτήματα τῶν χωριῶν Κρόμνης καί Πατσούνας ἢ Ροδοπόλεως, τό Σταυρίν, ἡ Ζάγχη, κοιτίδα τῆς Ἀργυρούπολης πού ἰδρύθηκε τόν Ἰβον αἰῶνα μετά Χριστόν, ἡ Χαιρλίαινα, ὅλες στό Ἐσωτερικό τῆς Τραπεζούντας ἢ στή Χαλόια.

Οἱ παραλιακοί ἐποίκοι τοῦ Πόντου, προερχόμενοι ἀπό τή Μίλητο, Ἀθῆνα καί ἀπό τά νησιά τοῦ Αἰγαίου, εἶναι Ἰωνικῆς καταγωγῆς. Οἱ κατοπινοί, τῶν μεσογειῶν, εἶναι Μακεδόνες, Θεσσαοί, Ἡπειρώτες, Στερεολλαδίτες. Οἱ παλιοί ντόπιοι κάτοικοι τοῦ Πόντου, Κοσσόνοιοι, Μάκρωνες καί λοιποί εἴτε φεύγουν ἀνατολικά εἴτε ἐξελληνίζονται, ἰδίως κατά τή Βυζαντινή ἐποχή καί μέ τή γερή συμβολή τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στίς μεσογειακές πόλεις τοῦ Πόντου συναντᾶ κανεῖς καί σήμερα ὑπολείμματα τῆς ἑλληνικότητάς τους. Ἀπομεινάρια ἀπό κιονοῦρανα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, ἐπιγραφές ἑλληνικές, ερείπια θεάτρων, βυζαντινῶν ξενῶνων, πύργων, φρουριῶν, ἐπίσης κάστρα ἀμφοπόλεων.

Μέ τό Μιθριδάτη τό Μεγάλο ἀναταράζονται οἱ πόλεις τοῦ Πόντου, ὑποφέρουν, ἕως ὅτου τό 66 πρό Χριστοῦ τόν νικᾷ ὁ Πομπήϊτος στή θέση ὅπου αὐτός ἰδρυσε τήν Νικόπολη καί ὁ Πόντος ὅλος περνᾷ στήν κατοχή τῶν Ρωμαίων.

οἱ ὅποιοι ὄμως καταπατήθησαν ἀπό τόν Βουλγανό. Μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ

τῆς μεταπολίτευσης γιά νά ἐποικίσει τή σημερινή Βουζαντινοπούλη.

Στόν άγώνα αυτό του Πιθριδάτη του Μεγάλου ή 'Αμισός με την περιοχή της προτιμά την τοπικιστική πολιτική, συμμαχεί με τούτον, ενώ οι άλλες παράλιες πόλεις με τους Ρωμαίους. Οι Ρωμαίοι κατακτώντας τή χώρα σέβάστηκαν την αυτόνομια της. Κυβερνούσαν μάλλον με συνθήκες φιλίας και συμμαχίας.

Στίς άπαρχές του Χριστιανισμού ο 'Απόστολος 'Ανδρέας κηρύττει στόν Πόντο τή νέα θρησκεία, 'Η είδωλολατρεία των 'Ελληνο-Ποντίων, ανάμικτη με την περσική θρησκεία του Μίθρα, υποχωρεί μάλλον γοργά. Τα πολιτιστικά στοιχεία της ελληνικής αρχαιότητας άδελφώνονται με τά χριστιανικά. Δημιουργείται κ' έδω γερός 'Ελληνο-Χριστιανικός πολιτισμός.

Με τον Μέγαν Κωνσταντίνον ο Πόντος ίσοπεδώνεται πιά πολιτικώς με τίς άλλες άπαρχίες του Βυζαντινού Κράτους. Τόν 6ον αιώνα, με τον 'Ιουστινιανό, ή Τραπεζούντα και ή Χαλδία αναδείχνονται σε κέντρα στρατιωτικά. 'Από την Τραπεζούντα ο 'Ηράκλειος τόν 7ον αιώνα κάνει τίς έστρατείες του έναντίον των Περσών. 'Η Χαλδία δίνει τά λαμπρότερα τάγματα των 'Ακριτών έναντίον των 'Αράβων. 'Η Τραπεζούντα είναι, από τά Ρωμαϊκά ήδη χρόνια, κέντρο έμπορίου μεταξύ Καυκάσου, Πέρσις, Κίνας από τή μία-Βυζαντίου, Ευρώπης από την άλλη. 'Η 'Αμισός διενεργεί ζωηρότατο έμπόριο με την ένδοχώρα. 'Η Σινώπη, Οινόη, Κερασούντα άμιάζουν ως έμποροναυτικά κέντρα. 'Η περιοχή Ζουρμένων-έχει τίς καλές της έπιδόσεις. 'Ο γιαλός της είναι κέντρο ναυπηγίας.

Τό 1204 με την κατάληψη της Πόλης από τους δολερούς Φράγκους του Πάπα και τή μεταφορά του θρόνου της στή Νίκαια της Βιθυνίας με Αυτόκράτορα τόν Θεόδωρο Λάσκαρη, οι έγγονοί του 'Ανδρονίκου Κομνηνού, ο 'Αλέξιος ο Α' και ο άδελφός του Δαβίδ κυριεύουν με πλοία και στρατό την Τραπεζούντα, ίδρύουν την Αυτόκρατορία των Κομνηνών. 'Αποβλέπουν νά πάρουν πίσω την Κωνσταντινούπολη και τό θρόνο της οι ίδιοι. 'Ο Δαβίδ προχωρεί πέρα από τή Σινώπη. Νικιέται όμως από τό στρατό του Λάσκαρη και σκοτώνεται. 'Ομοίως νικείται κι' ο 'Αλέξιος μπροστά στην 'Αμισό. Τό Κράτος των Κομνηνών του Πόντου περιορίζεται ουσιαστικά λίγο πέρα από την Οινόη και τή σχετική ένδοχώρα. Διότι ή 'Αμισός άδιάλλακτα πατριωτική πάντα, ίσως και από άντιζηλία, συμμαχεί με τό Κράτος της Νίκαιας, που τελικά διώχνει τους Φράγκους από την Κωνσταντινούπολη και ξανασυστήνει τό θρόνο με τους Παλαιολόγους. 'Η Αυτόκρατορία της Τραπεζούντας, ήθικά του λοιπού έξαρτημένη από την Πόλη, απλώνεται με τον Μανουήλ τόν Α' Κομνηνό, προς τ' ανατολικά έως τόν Κριμαϊκό Βόσπορο και συνεχίζει τή ζωή του έως 257 χρόνια. Ήμισοι Κομνηνοί περνάν από τό θρόνο της Τραπεζούντας. 'Αγωνίζεται συνέχεια προς την πλήμυρα διαφόρων έχθρών: Σλαβογόθων, Σελτζούκων-Τούρκων, Τουρκομάνων. Οι τελευταίοι αυτοί κατακτούν άρκετό μέρος από την ένδοχώρα, ιδίως του Δυτικού Πόντου. Παρά τίς δυσκολίες αυτές τό Κράτος της Τραπεζούντας σημειώνει άριετές έπιδόσεις. Τέλος τό 1461 ο τελευταίος Αυτόκράτορας της Δαβίδ παραδίνει, από λιποφυγία μάλλον, την Τραπεζούντα κατά τό φθινόπωρο στο Μάμεθ τόν Πορθητή με συνθήκες, οι όποιες όμως καταπατήθηκαν από τόν Σουλτάνο. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού της μετατοπίζεται για νά έποικίσει τή ρημαγμένη Κωνσταντινούπολη.

και ένδική άκμή.

Με τήν κυριαρχία τῶν Τούρκων, τό μόνο τμήμα τοῦ Πόντου πού στάθηκε μέ πυκνό ἑλληνικό πληθυσμό εἶναι ἡ περιοχή Τραπεζούντας καί Χαλδίας, μ' ὅλες τίς θυσίες πού ἔδωσε κι' αὐτό μέ ποικίλους κατατρεγμούς καί βίαιους ἐξισλαμισμούς. Μαύρη μοῖρα ὅμως περίμενε τό Δυτικό Πόντο μέ τό χαμό τῆς πολιτικῆς του ἡγεσίας. Πολλοί πέρασαν ἀπό τό στόμα τῆς μάχαιρας τοῦ ἀγρίου Κατακτητῆ ἢ τούρκεφάν ἀναγκαστικά. Στά μεσόγεια, ὅσοι ἀπόμειναν, ἄλλαξαν τή γλῶσσα τους, γιά νά ἀπιζήσουν ἄγνωροι, στήν ἀφάνεια. Στίς παράλιες πόλεις Τρίπολη, Κερασούντα, Οἰνόη, Σινώπη μόνο λίγες δεκάδες ἑλληνικές οἰκογένειες ἀπόμειναν στήν καθεριά. Καί τοῦτο πάλι, γιάτι ἦσαν ἐμποροναυτικές πόλεις. Στά ρημαγμένα ἤδη ἀπό τό Φαρνάκη Κοψύρα, στήν Ἄμισό κανένας Ἕλληνας. Τί ἀπόγιναν οἱ πυκνοί ἑλληνικοί πληθυσμοί τῶν μερῶν αὐτῶν; Σφάχτηκαν, τούρκεφάν. Ὅμως μιά μεγάλη πλειοψηφία τους, οἱ πιό ἀξιοί καί ζωντανοί πῆραν ἀμαζι μέ Ἑλληνο-πόντιους τῶν χωριῶν τῆς βουνά, τ' ἀπάτητα φαράγγια καί τράβηξαν στό ἐσωτερικό τῆς Τραπεζούντας, στή Χαλδία, ὅπου βρῆκαν τή σωτηρία τους ἕως τόν 18ο αἰώνα. Οἱ Ἕλληνες μεταλλουργοί τῆς περιοχῆς ἐκείνης ἀποκτιῆσαν σύντομα προνόμια σουλτανικά, ἀσυδοσίες, ὅπως καί ἡ περιοχή τῆς Νικόπολης Πόντου μέ τή βιομηχανία τῆς στύφης, διενεργουμένη ἀπό Ἕλληνες ἀποικιστικά. Καί ἐποικίστηνέ ὁ τόπος πυκνά. Ὅμως ἀπό τό 1700 καί πέρα δημιουργεῖται στή Χαλδία ἔντονος ὑπερπληθυσμός. Ἐξάλλου τά ἐπαγγέλματα κι' οἱ βιοτεχνίες χτυποῦνται ἀπό τήν ὀλοένα διαδιδόμενη εὐρωπαϊκή βιομηχανία, κι' αὐτή ἀκόμα ἡ μεταλλουργία. Ὁ βιοπορισμός δυσκολεύεται ἀπελπιστικά. Κ' οἱ Ἑλληνο-πόντιοι μετακινοῦνται πρὸς τό Δυτικό Πόντο. Οἱ ὄροι ζωῆς, ἐκεῖ, εἶναι εὐνοϊκότεροι τώρα. Ἡ καταστροφική ἀθαιρεσία, ἡ ἀγριότητα τῶν Τούρκων φεουδαρχῶν, τῶν ντερεπεήδων, ξεθυμαίνει ὀλοένα. Καί οἱ Ἑλληνο-πόντιοι κινοῦνται κατὰ ομάδες, ἀπό τή Χαλδία. Ἐξαγοράζουν ἀπό τοὺς ἀποκαυνομένους μέ τήν καλοπέραση Τούρκους γαλιουτῆτες ἐκτάσεις τῶν προπατόρων τους στό Ἐσωτερικό, ξαναχτίζουν χωριά, πυκνώνουν τόν Ἑλληνισμό τῆς Τρίπολης, τῆς Κερασούντας, τῆς Οἰνόης, τῆς Σινώπης. Ξαναποικίζουν τά Κοψύρα καί τήν Ἄμισό στίς νέες τους θέσεις, ἀνατολικότερα, ὅπου τίς ἔστησαν οἱ Τούρκοι, ἐπίσης τήν πόλη Μελάνθιον στό Ἐσωτερικό. Πολλοί μεταλλουργοί ἐποικίζουν μεταλλοφόρα μέρη τῆς Μικρασίας, τοῦ Καυκάσου.

Με τήν ἀνδύστασή, στό Δυτικό Πόντο, τῆς νέας τους ζωῆς οἱ Ἑλληνοπόντιοι προσέχουν ἀπό πολύ νωρίς καί τήν ἐκπαίδευση. Συσταίνουν σχολεῖα, στοιχειώδῃ ἔστω-ἀκόμα καί στά χωριά μέ τόν καιρό. Γυμνάσιο Ἑλληνικό λειτουργοῦσε στήν Τραπεζούντα ἤδη ἀπό τά τέλη τοῦ 17ου αἰώνα. Ἡμιγυμνάσιο στήν Ἀργυρούπολη, ἄλλο στήν Ἄμισό πού τό 1910 ἐξελίχτην σέ ἄρτιο γυμνάσιο. Ἐφτάτάξια ἕως καί ἑννεατάξια ἑλληνικά σχολεῖα ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα στίς πόλεις καί τοῦ Ἐσωτερικοῦ.

Ἡ Ἑλληνική ἐπανάσταση τοῦ 1821 εἶχε καί στόν Πόντο τοὺς φιλικούς της, τοὺς ἐθνικούς κατατρεγμούς. Τήν περίοδο τῶν Σουλτάνων πού ἔρχονται μετά τήν ἐπανάσταση τούτη ἕως καί τή βασιλεία τοῦ Χαμήτ, ἡ ἡσυχία πού ἀπολαύει ὁ ἑλληνοποντιακός ~~βασίλειος~~ <sup>βασίλειος</sup> τόν ἀνεβάζουσε σέ οἰκονομική, πνευματική καί ἐθνική ἀκμή.

Τό τουρκικό Σύνταγμα τοῦ 1908 σημειώνει τήν ἀπαρχή ἐξολοθρευμοῦ καί τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Νεότουρκοι ἠγήτορες, μαζώματα ἀπό ἑξαλλους φανατικούς Τούρκους καί ἄλλοεθνείς ἀρνησίθρησκους, ντογμέδες, κινουῦνται μέσα στή σκιά τοῦ φευτοσυντάγματος τους, γιά νά ἐξοντώσουν καί τούς Ἑλληνοποντίους. Καί δέν λαθεύει κανείς, ἄν ἰσχυριστεῖ ὅτι οἱ λεγόμενοι Νεότουρκοι συμμάχησαν στόν πρῶτο Παγκόσμιο πόλεμο μέ τούς Γερμανούς, γιά νά βρεθοῦνε, κυριότατα, μέσα στό εὐνοϊκό κλίμα τῆς καταστροφῆς ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἐπικρατείας τους. Καί τό κλίμα τό δημιούργησαν. Καί ἔθεσαν σ' ἐφαρμογή τίς κακοῦργες συστάσεις τοῦ ἀπαίστου <sup>Γερμανοῦ</sup> Λίμαν Φλόλτε Πασά. Σέ πρώτη εὐκαιρία ἐξόντωσαν πρόρριζα, μέ ἀνοικτή σφαγή τήν Ἀρμενική φυλή. Καί ἄρχισαν τό σχέδιο λευκῆς σφαγῆς τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου, πού σέ ὀρισμένα μέρη δέν δίστασε νά λάβει καί τή μορφή ἀνοικτῆς σφαγῆς, ὅπως στήν Ἀμισό καί ἄλλοῦ, μέ τό θλιβερόν ἀπολογισμό νά πεθάνουν ἀπό ἀνήκουστες ταλαιπωρίες ἢ νά σκοτωθοῦν οἱ 250.000 ἀπό τίς 750.000 Ἑλληνοποντίους καί νά καταντήσουνε ράκη οἰκονομικά ὅσοι ἐπιζῆσαν. Είναι ἡ κακοῦργια κλασσική μεγαλογραφία τῶν βανδαλισμῶν τῆς 6.9.1955. αὐτό, μέ τόν ἐρχομό τους ἐπὶ Ἑσπανίας.

Ἡ Μικρασιατική καταστροφή φέρνει τόν ἀδόκητο ξερριζωμό ἀπό προαιώνιες πατρογονικές ἐστίες. Οἱ Πόντιοί ἐκδιώκονται ἀπό τήν Κεραλική ἠγεσία, κάτω ἀπό τήν ἐπιδοκιμασία καί τήν παραθάρρυνση τῶν Μεγάλων Δυτικοευρωπαίων, τῶν Ἀγγλο-γάλλων, τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων. Φεύγουν συντρίμια ἀληθινά, ἐπιστρέφοντας στούς κόλπους τῆς Μητέρας Ἑλλάδας. Ἐγκαταστήνονται στή μεγάλη πλειοψηφία τους στή Βόρεια Ἑλλάδα, στή Μακεδονία. Μεταφέρουν αὐτοῦ τίς ἑλληνικές τους ἀρετές, γίνονται οἱ γεροί συντελεστές στόν τέλειο ἑλληνισμό καί τήν προαγωγή της, γίνονται καί οἱ νέοι Ἀκρίτες της. ✕

Καί τώρα μερικές γενεϊκές παρατηρήσεις: Τίς περιόδους τῶν ἐθνικῶν κατατρογμῶν οἱ Ἑλληνοπόντιοι δέν τίς δέχτηκαν παθητικά. Ἀπό τό 1600, ὅταν ὁ τουρκικός φεουδαλισμός, πάνω στήν ἀνάπτυξή του, ἔσπερνε παντοῦ τόν ὄλεθρο καί καταχώνιαζε ὅ,τι ἀπόμεινε, οἱ Ἕλληνες τῶν χωριῶν τῆς Θοανίας, γύρω στή σημερινή Τρίπολη, ξεσηκώθηκαν σέ γερό ἀντάρτικο κίνημα, πού θετικά βοήθησε τά διοικητικά μέτρα γιά τόν ἐκφυλισμό τῆς φεουδαρχίας. ✕

Ἀπό τό 1915 ἀναπτύχθηκε καί βάσταξε ἕως τά 1922 ὑπέροχο ἀντιστασιακό κίνημα ἐναντίον τῶν ὀλεθρίων σκοπῶν τῶν Νεοτούρκων στά βουνά τῆς πάντα δοξαμένης ἀλλά καί μαρτυρικῆς Ἀμισοῦ, πού γρήγορα ξαπλώθηκε ἕως τήν Πάφρα καί ἕως τήν Χαλουσα ἢ Κάβζα καί τήν ἐπιμάσεια μέ ἀντιστοιχία ἕως στά βουνά τῆς Οἰνός. Τό ἴδιο συνέβη ἀπό τό 1917 καί στά βουνά τῆς ἠρωτικῆς πάντα Σάντας. Δυστυχῶς ἡ ἐθνική μας κακοδαιμονία καί ἡ ἀσπονδη φιλία τῶν Συμμάχων μας δέν ἐπιτρέφανε στό κίνημα νά ἐξελιχτεῖ καί νά δώσει τοῦς καρπούς του. Ἄργιος Χρυσομύκης, συγγραφές ἐπιστημονικῶν ἔργων, ὁ ποιητής Στέφ' Ὀδυνηρός στάθηκε ὁ ἀπολογισμός τῶν Ἑλληνοποντίων σέ αἶμα καί ἀναγκαστικές ἐξίσλαμίσεις μετά τήν ἀποδούλωση στόν Τούρκο. Σήμερα ἀκόμη τά 2/3 τουλάχιστο τῶν Πωμεθαγῶν τοῦ Πόντου εἶναι ἑλληνογενεῖς. Ἀπ' αὐτούς οἱ Ὀφίτες καί οἱ Θοανῖτες ἐξακολουθοῦν νά μιλοῦν οἰκογενειακῶς ἑλληνικά. ὅπως

Έχουν επίγνωση τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως καί οἱ κρυφοχριστιανοί. Σ' ὅλη τῆ λοιπῇ περίοδῳ ὕστερ' ἀπὸ τοὺς βίαιους ἐξισλαμισμοὺς, ἡ περιφρόνησις πρὸς τῆ βαρβαρότητα καί τὴν ἀπέραντη κατωτερότητα τοῦ Κατακτητῆ, τὸ έντονο θρησκευτικὸ καί ἔθνικὸ αἴσθημα τῶν Ἑλληνοποντίων τῆς παραλίας καί τῆς ένδοχώρας, αὐτὰ εἶναι πού διαφύλαξαν τὴ φυλὴ ἀπὸ τὴν ἀφομίωσι καί τὸν ἀφανισμό.

Ἡ καταγωγὴ τῶν νέων οἰκιστῶν ἑλλήνων τοῦ Δυτικοῦ Πόντου ἀπὸ τῆ Χαλδία ἐρμηνεύει τὸ φαινόμενο ὅτι ὅλοι οἱ Πόντιοι ἔχουν ένιατο περίπου μορφολογικὸ τύπο, μιλοῦν τὸ ἴδιο γλωσσικὸ σχῆμα, ἐκτός ἀπὸ τῆ Σινώπη. Αὐτῆ, σάν πιδ κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν ἀκολουθεῖ γλωσσικῶς, μέ ἀνεπαίσθητες ποντιακῆς παραλλαγῆς.

Σ' ὅλες τῆς ἱστορικῆς τους περιόδους οἱ Πόντιοι — Ἕλληνες ζοῦνε μᾶλλον ἀπομονωμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους γύρω λαοὺς καί ἀργότερα, ὡς ἀκρινοί, ἀπὸ τὰ λοιπὰ διαμερίσματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Κρατᾶνε ζηλότυπα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τους, καί τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ κατοπιναίου. Δίνουν δέν παίρνου. Ἐπηρεάζου, δέν ἐπηρεάζονται. Ἀκόμα καί γλωσσικῶς ἐλάχιστες λέξεις παίρνου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Γι' αὐτό, μέ τὸν ἐρχομὸ τους ἐδῶ ἐμφανίζου ἰδιότυπο, μᾶλλον ἀρχαιοτρόπο πολιτισμὸ, ἀπαλλαγμένο, κατὰ τὸ πολὺ, ἀπὸ εὐρωπαϊκῆς ἀντιλήψεως καί **τρόπους ζωῆς**.

Στὴ ροὴ τῶν Βυζαντινῶν αἰώνων καί ἀκριβῶς γιὰ τὸ λόγο ὅτι οἱ Πόντιοι δέν ἔχαν ἀρκετὴ ἐπικοινωνία μέ τοὺς λοιποὺς χώρους τοῦ Κράτους, ἡ γλῶσσα ἡ ποντιακὴ, ένῶ παρουσιάζει κοινὰ σημεῖα μέ τὴν Κοινὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ένῶ συμβαδίζει ἕως ἕνα σημεῖο μέ τὴ γλῶσσα τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους, παίρνει κάποτε διαφορετικὴ ἐξέλιξη στό τυπικὸ μέρος. Διαμορφώνεται ἔτσι χωριστὴ διάλεκτος, ἡ ποντιακὴ, μέ τοπιναῖα γλωσσικά ἰδιώματα, ὅπως εἶναι τῶν Σουρμένων, τῆς Κερασούντας, τῆς Οἰνόης, τῆς Νικιόπολης. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς, διατηρεῖ **■** ἑκατοντάδες ἀπὸ ὀμηρικῆς καί ἀρχαῖες λέξεις, πού δέν συναντοῦνται σέ ἄλλα διαμερίσματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὡς Ἕλληνες καί οἱ Πόντιοι ἀναπτύξανε κι' αὐτοὶ πνευματικὴ ζωὴ. Στὴν ἀρχαιότητα, στὴ Σινώπη ἀναδείχτηκαν οἱ ποιητῆς Μένανδρος καί Φιλήμων, ὁ ποιητῆς τῆς νεότερης κωμῳδίας Δίφιλος, ὁ ἱστορικὸς Βάττων, ὁ περίφημος φιλόσοφος Διογένης ὁ κυνικός. Ἡ Ἀμισός γέννησε τὸν φιλόλογο Τυραννίωνα, τοὺς μαθηματικούς Δημήτριον καί Διονυσόδωρον, Ἡ Ἀμάσεια τὸ γεωγράφο καί ἱστορικὸ Στράβωνα. Στὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τὸν 7ον αἰώνα μετὰ Χριστόν ἀμιάζει ἡ Ἀκαδημία τοῦ **Τυχικοῦ**, ὅπου διδάσκονται <sup>καί</sup> τὰ μαθηματικά καί ἡ Ἀστρονομία. Τὸν 11ον αἰώνα φημίζου οἱ Εἰφιλιῖνοι μέ τὴ μεγάλη τους μόρφωση. Δυὸ ἀπὸ αὐτοὺς ἀνεβαίνου στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν καιρὸ τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντας, πού ποικιλότροπα ένίσχυσαν τὴν παιδεία, διαπρέπει ὁ γιατρός Γεώργιος Χρυσοοἰκίης, συγγραφεὺς ἐπιστημονικῶν ἔργων, ὁ ποιητῆς Στέφανος Σγουρόπουλος, ὁ Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, μαθηγητῆς τῆς φιλολογίας καί ρητορικῆς, ὁ πολυμαθέστατος Βησαρίων καί πολλοὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τραπεζοῦντας, γόννοι ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, διακρινόμενοι γιὰ παιδεία, γιὰ πολιτικὴ καί στρατιωτικὴ ἀξία καί ἀρετὴ, ὅπως

είναι οι Ύψηλάνται, οι Μουρούζαι, οι Ρίζοι, οι Σάππαι και πλείστοι άλλοι, δέχονται από τό Σουλτάνο ύψηλότατα άξιώματα. Διορίζονται ήγεμόνες τής Μολδοβλαχίας, μεγάλοι διερμηνεῖς τοῦ Κράτους. Από τούς άπογόνους τους δὲ Ἀλέξανδρος Ύψηλάντης, Στρατηγός τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ, κηρύττει από τίς Παραδουνάβειες γῶρες τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Οἱ άδελφοί Κωνσταντῖνος καί Νικόλαος Μουρούζης, διερμηνεῖς τής ύψηλῆς Πύλης, άπαγχονίζονται στήν Πόλη τό 1820, ὡς μέλη τής Φιλικῆς Ἐταιρίας. τὸν Σήμερα, καί από τρεῖς δεκαετίες, οἱ Ἑλληνοπόντιοι, δίπλα σέ άλλες άξτες ὁμάδες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, άπεργάζονται, ὡς πολίτιμο στοιχεῖο καὶ αὐτοί, τή Νεοελληνική προκοπή καί Ἀναγέννηση. Ὅσοι ἐγκαταστάθηκαν στήν Βόρεια Ἑλλάδα, εἶναι ἤδη ὡς πληθυσμός ὑπερδιπλάσιοι ἀπ' ὅ, τι ἔφυγαν από τόν Πόντο. Οἱ Φοῦρκοι καί ὀρισμένοι αὐτάρελοφοῖτους, μεγάλοι, πολιτισμένοι εὐρωπαϊκοί φιλοτέχνησαν τόν ἔξερριζωμό των Ἑλληνοποντίων από τήν άρχέγονη πατρίδα τους—καί τήν ἄξόντσή τους. Ἀστόχησαν ὁμως. Δέν εἶναι ἰδίωμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ νά πεθάνει. Δέν πεθαίνει τό πνεῦμα. Δέν πεθαίνει ἡ ἰσόρροπη, ἡ δυνατή ψυχή. Καί, ποντιακά εἶναι τά λόγια:

" Ὁ Ἕλληνας <sup>αὐτὸν</sup> πέρσεν, ἀνθεῖ καί φέρει κί' ἄλλο."

τὸ Βασιλεῖον, εἶναι οἱ Λευκοσούροι, οἱ Ἀραζῶνες, οἱ Τυβαρῆνοι, οἱ Κοσσόνικοι, οἱ Ἀρῆλλες, οἱ Μήκρωνες καί οἱ Κόλχοι. Οἱ λαοὶ μεταξύ των Κόλχων δέν εἶναι Κόλχοι. Ὁ Ἱστορικός Ἡρόδοτος, ποῦ ἐπισκέφτηκε τόν Πόντον τὸν 5ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, τοῦς ἔθνολογεῖ Αἰγυπτίους. Ὅμως φαίνεται, γενικῶς, ὅτι κάπου εὐδὲ χιλιάδες χρόνια πρὸ Χριστοῦ ἔνα μεγάλο τυῆμα των Πρωτοελλήνων, Ἀχαιοὶ δηλαδή καί Πελαγοί, κατεβαίνοντας γιά τή Μικράσια καί τήν Ἑλλάδα, ἀφῆκε στόν Καύκασο, στήν Κολχίδα καί στή παραθαλάσσια τοῦ Πόντου ἔστίες ἔθνη. Οἱ Ἱστορικοὶ χρόνοι τής Ἑλλάδας μαρτυροῦν γιά μιᾶ " Παλαιᾶ Ἀχαΐα " στόν Καύκασο. Παραδόσεις των Ἑλλοβιτών τής μυθολογικῆς ἐποχῆς μιλᾶν γιά ταξίδια καί σχέσεις των Ἀργοναυτῶν καί τοῦ Ἰάσονος στόν Πόντο καί τήν Κολχίδα, γιά φιλοξενία καί προστασία φυγάδων Ἑλλήνων από τόν Ἀρχοντα τής Θεανίας τοῦ Πόντου.

Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, ποῦ από τίς ἀρχές τοῦ 8ου ἕως τόν 5ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ ἐποικίζουσαν τὰ παράλια τοῦ Πόντου, ζοῦν μέσα σέ βαθιὰ εὐρήνη. Ἀναπτύσσουσαν τίς τέχνες καί τό ἐμπόριό τους μέ τούς λαοὺς τοῦ Καυκάσου, μέ τοῦς περιόικους των. Ἐμπορεῦνται μέ τήν Ἑλλάδα τό σιτάρι καί τήν ἐνδειά τοῦ Καυκάσου, τοῦς θόνηους, τίς πλάστες δηλαδή παλαμίδες τής Καθρῆς θάλασσας. Οἱ ἀποικίες τους Σινώπη, Ἰδρυμένη από τήν Μίλητο τής Μικρασίας, Ἡ Τραπεζοῦντα, Κερασοῦντα, καί τὰ Κοτύωρα, τέκνα τής Σινώπης, ἡ Ἀμισός πρὸς τ' ἀνατολικά της, ἡ Θερμσουρα 3 ὄρες παραμέσα από τή θάλασσα, ζοῦν αὐτόνομες, δημοκρατικά ἢ καθεμιά. Δέν ἔχουσαν καμμιά ἐξάρτηση από τοῦς Πέρσες. Μόνον πληρώνουσαν φόρο στή Μητρόπολή τους τή Σινώπη. Στόν Πελοποννησιακό πόλεμο συμμαχοῦν μέ τοῦς Ἀθηναίους. Τίς ἐπισκέπονται γιά λόγους πολιτικῆς ὁ Περιηλῆς, ὁ Ἀρισταίδης, ὁ Ἀδραχός.

Μὲ τὸ ὄνομα Πόντος ἐννοοῦμε τὰ νότια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀπὸ τῆ Σινώπη ἕως τὸ Βατούμ, μὲ ἐνδοχώρα πού τὴν περιβάλλουν τὰ ὄρη: Ἀντίταυρος καὶ Ἀργαῖος. Μὲ τοὺς Μιθριδάτες τὸν 3ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ ὀνομάζεται Βασίλειον τοῦ Πόντου καὶ ἀπλώνεται πέρα ἀπὸ τὸ Βατούμ ἕως τὸ Βόσπορο τῆς Ἀζοφικῆς. Τὴν ἐποχὴ τῶν Ρωμαίων, τὸν 1ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ παίρνει τὸ ὄνομα Πόντος Πολεμωνιακός. Στὸν Πόντο ἐνσωματώνεται ἡ Χαλδία, στὰ μεσημβρινὰ τῆς Τραπεζούντας καὶ τμῆμα τῆς Κολχίδας ἀπὸ τὴν Ὀφιούντα ἕως τὸ Βατούμ. Ἡ χώρα, ἐκτάσεως 71.000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, μὲ τὸ εὐκρατὸ κλίμα, μὲ τρεῖς εὐφροεσ κοιλιάδες ὅπου κατεβαίνουν οἱ ποταμοί: Ἄλυσ, Ἴρις, Λύκιος, θερμῶδων καὶ Χαρσιώτης, μὲ τὸ πλούσιο σὲ μέταλλα ὑπέδαφος τῶν βουνῶν τῆς: Ἅγιος Παῦλος καὶ Παρυάδρης—ἀν πάρομε ὡς βάση τὸν Ἴσημερινό—βρίσκεται, σχεδόν, στὸ ὕψος τῆς Μακεδονίας μας, ἢ, ὅπως λέγε ἐπιστημονικῶς, σὲ βόρειο γεωγραφικὸ πλάτος 39 1/2 ἕως 42 μοῖρες.

Οἱ πρῶτοι ντόπιοι κάτοικοι τοῦ τόπου, προχωρόντας ἀπὸ τῆ Σινώπη πρὸς τὸ Βατούμ, εἶναι οἱ Λευκοσούροι, οἱ Ἀμαζῶνες, οἱ Τιβαρηνοί, οἱ Μοσσύνιοι, οἱ Δρῦλλες, οἱ Μάκρωνες καὶ οἱ Κόλχοι. Οἱ Λαζοὶ μεταξὺ τῶν Κόλχων δὲν εἶναι Κόλχοι. Ὁ Ἱστορικὸς Ἡρόδοτος, πού ἐπισκέφτηκε τὸν Πόντο τὸν 5ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, τοὺς ἐθνολογεῖ Αἰγυπτίους. Ὅμως φαίνεται, γενικῶς, ὅτι κάπου δυὸ χιλιάδες χρόνια πρὸ Χριστοῦ ἕνα μεγάλο τμῆμα τῶν Πρωτοελλήνων, Ἀχαιοὶ δηλαδὴ καὶ Πελασγοί, κατεβαίνοντας γιὰ τὴ Μικρασία καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀφῆκε στὸν Καύκασο, στὴν Κολχίδα καὶ στὰ παραθαλάσσια τοῦ Πόντου ἐστῆς ἐθνικῆς. Οἱ Ἱστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἑλλάδας μαρτυροῦν γιὰ μιὰ Παλαιὰ Ἀχαῖα στὸν Καύκασο. Παραδόσεις τῶν Ἑλλαδιτῶν τῆς μυθολογικῆς ἐποχῆς μιλλᾶν γιὰ ταξίδια καὶ σχέσεις τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τοῦ Ἰάσονος στὸν Πόντο καὶ τὴν Κολχίδα, γιὰ φιλοξενία καὶ προστασία φυγάδων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν Ἀρχοντα τῆς Θοανίας τοῦ Πόντου.

Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, πού ἀπὸ τρεῖς ἀρχές τοῦ 8ου ἕως τὸν 5ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ ἐποικίζουσαν τὰ παράλια τοῦ Πόντου, ζοῦν μέσα σὲ βαθιὰ εἰρήνη. Ἀναπτύσσουσαν τρεῖς τέχνες καὶ τὸ ἐμπόριό τους μὲ τοὺς λαοὺς τοῦ Καυκάσου, μὲ τοὺς περιοίκους των. Ἐμπορεῦνται μὲ τὴν Ἑλλάδα τὸ σιτάρι καὶ τὴν ξυλεία τοῦ Καυκάσου, τοὺς θύννους, τρεῖς ἀστέες δηλαδὴ παλαμίδες τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ ἀποικίες τους Σινώπη, ἰδρυμένη ἀπὸ τὴν Μίλητο τῆς Μικρασίας, Ἡ Τραπεζούντα, Κερασούντα, καὶ τὰ Κοτύωρα, τέκνα τῆς Σινώπης, ἢ Ἀμισός πρὸς τ' ἀνατολικὰ τῆς, ἢ Θεμισκυρα 8 ὥρες παραμέσα ἀπὸ τὴ θάλασσα, ζοῦν αὐτόνομες, διοικοῦνται δημοκρατικῶς ἢ καθερμῶς. Δὲν ἔχουσαν καμμιά ἐξάρτηση ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Μόνο πληρώνουσαν φόρο στὴ Μητρόπολή τους τὴ Σινώπη. Στὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο συμμαχοῦσαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Τρεῖς ἐπισκέπονταν γιὰ λόγους πολιτικῶν ὁ Περικλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Λάμαχος.



Τί 400 πρό Χριστοῦ φτάνουνε στίς ἀποικίεσ αὐτέσ οἱ Μύριοι μέ τόν Ξενοφῶντα, φιλιζενοῦνται, ἀνεφοδιάζονται καί μέ πλοῖα Σινωπίτικα φεύγουν γιά τό Βυζάντιο.

Ἡ κατάκτηση καί τοῦ Πόντου ἀπό τίς στρατειέσ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τονώνει τό φρόνημα καί τό ἠθικό τῶν ἐποίκων μας. Μέ τή σύσταση ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν σχηματισμῶν στό Ἐσωτερικό τοῦ Πόντου, ἐποικίζονται οἱ μεσόγειεσ πόλεισ Κόμανα, Κάβειρα, Γαζλίουρα καί Ἀμάσεια ἀπό Ποντίουσ καί λοιπούσ Ἕλληνεσ. Οἱ παραλιακέσ ἀποικίεσ διατηροῦν τήν ἀνεξαρτησία τουσ. Ἡ προκοπή τουσ καί τῶν μεσογειῶν πόλεων προχωρεῖ σταθερά. Τό 300 πρό Χριστοῦ ἡ διοίκηση τῶν στρατηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀποσύρεται ἀπό τόν Πόντο. Τήν ἀναλαμβάνουν οἱ Μιθριδαῖτεσ. Εἶναι πρόην Πέρσεσ σατράπεσ. Μιλᾶν Ἑλληνικά. Κόβουν νομίσματα Ἑλληνικά. Ἐχουν ἐπίσημη γλῶσσα τήν Ἑλληνική. Τό Κράτοσ τουσ εἶναι οὐσιαστικά Ἑλληνικό. Στίεσ παραλιακέσ πόλεισ δέν ἐπιβάλλουν κυριαρχία. Τοῦτο συμβαίνει μόνο στά τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα πρό Χριστοῦ, μέ τόν Φαρνάκη τόν πρότο. Ὁ ἴδιοσ καταργεῖ μάλιστα τά Κοτύωρα. Μεταφέρει βιαίωσ τόν πληθυσμό δυτικότερα καί ἰδρύει τήν πόλη Φαρνακία μεσογειακά. Τά Κοτύωρα καταντοῦν πιά χωρίδ.

Κατά τήν περίοδο τῶν Μιθριδατῶν, ἀλλά καί τή Ρωμαϊκή καί Βυζαντινή ἐποχή, ἀργότερα, ὁ ἀποικισμός τοῦ Πόντου ὀλοκληρώνεται. Στήν παραλία ἰδρῦνται οἱ πόλεισ καί κωμοπόλεισ Οἰνόη, Φάδισσα, Πολεμώνιον, Ἰασόνιον, Βοών, Τερέντη ἢ Πολεμωνία, ἡ σημερινή Πουλαντζάκη, ἡ Τρίπολη, Ἐρμώνασσα, Σουσοῦρμενα, Ὀφιοῦσ, Ριζοῦσ, Ἀθηναί καί ἄλλεσ. Στό ἔσωτερικό δεκάδεσ ἑλληνικέσ πόλεισ ξεφυτρώνουν. Δίνομε μερικέσ. Εἶναι ἡ Ζάλευκοσ, ἡ Γαζηλών ἢ Πάφρα, ἡ Ἄνδραππα, ἡ Καίουσα, ἡ Πηδαχλόη, τά Ζήλα, ἡ Νεοκαισάρεια, ἡ Φαζιμών ἢ Μερζιφούν, τά Ἰβωρα, τό Μελάνθιον, ἡ Κολώνεια, ἡ Νικιόπολισ, ἡ Εὐδοκιάσ ἢ Τοκάτη. Ὁμοίωσ τό Δικαιόσημον, ἡ Λιβερά, ἡ Ἰμερα, ἡ Ἄρδασσα, τά Φυτιάνα, τά συγκροτήματα τῶν χωριῶν Κρώμνης καί Ματσούιασ ἢ Ροδοπόλεωσ, τό Σταυρίν, ἡ Ζάγχη, κοιτίδα τῆσ Ἀργυρούπολησ ποῦ ἰδρῦθηκε τόν 16ον αἰῶνα μετά Χριστόν, ἡ Χαϊρλαίνα, ὅλεσ στό Ἐσωτερικό τῆσ Τραπεζούντασ ἢ στή Χαλδία.

Οἱ παραλιακοί ἐποίκοι τοῦ Πόντου, προερχόμενοι ἀπό τή Μίλητο, Ἀθήνα καί ἀπό τά νησιά τοῦ Αἰγαίου, εἶναι Ἰωνικῆσ καταγωγῆσ. Οἱ κατοπινοί, τῶν μεσογειῶν, εἶναι Μακεδόνεσ, Θεσσαλοί, Ἡπειρώτεσ, Στερεολλαδίτεσ. Οἱ παλιοί ντόπιοι κάτοικοι τοῦ Πόντου, Μοσσύνοικοι, Μάκρωνεσ καί λοιποί εἶτε φεύγουν ἀνατολικά εἶτε ἐξελληνίζονται, ἰδίωσ κατά τή Βυζαντινή ἐποχή καί μέ τή γερή συμβολή τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στίεσ μεσογειακέσ πόλεισ τοῦ Πόντου συναντᾶ κανεῖσ καί σήμερα ὑπολείμματα τῆσ ἑλληνικότητάσ τουσ. Ἀπομεινάρια ἀπό κιονόξωρανα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, ἐπιγραφέσ ἑλληνικέσ, ἐρείπια θεάτρων, βυζαντινῶν ξενῶνων, πύργων, φρουρίων, ἐπίσησ κάστρα ἀκροπόλεων.

Μέ τό Μιθριδαῖτη τό Μεγάλο ἀναταράζονται οἱ πόλεισ τοῦ Πόντου, ὑποφέρουν, ἕωσ ὅτου τό 66 πρό Χριστοῦ τόν νικᾷ ὁ Πομπήϊοσ στή θέση ὅπου αὐτόσ ἰδρυσε τήν Νικιόπολη καί ὁ Πόντοσ ὅλοσ περνᾷ στήν κατοχή τῶν Ρωμαίων.

αἱ δυνάτεσ τουσ κατατῆρηκεν ἀπό τόν Ξενοφῶντα. Μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆσ μεσογείουσ γιά τά ἐποικίσεσ τῆ ρωμαϊκῆσ βυζαντινῆσ ἀποικίεσ.

Στόν άγώνα αυτό του Μιθριδάτη του Μεγάλου ή 'Αμισός με την περιοχή της προτιμά την τοπικιστική πολιτική, συμμαχεί με τούτον, ενώ οι άλλες παράλιες πόλεις με τους Ρωμαίους. Οι Ρωμαίοι κατακτώντας τη χώρα σέβάστηκαν την αυτονομία της. Κυβερνούσαν μάλλον με συνθήκες φιλίας και συμμαχίας.

Στις άπαρχές του Χριστιανισμού ο 'Απόστολος 'Ανδρέας κηρύττει στον Πόντο τη νέα θρησκεία. Η ειδωλολατρεία των 'Ελληνο-Ποντίων, ανάμικτη με την περσική θρησκεία του Μίθρα, υποχωρεί μάλλον γοργά. Τα πολιτιστικά στοιχεία της ελληνικής αρχαιότητας αδελφώνονται με τα χριστιανικά. Δημιουργείται κ' έδω γερός 'Ελληνο-Χριστιανικός πολιτισμός.

Με τον Μέγαν Κωνσταντίνον ο Πόντος ίσοπεδώνεται πιά πολιτικώς με τις άλλες έπαρχίες του Βυζαντινού Κράτους. Τόν 6ον αιώνα, με τον 'Ιουστινιανό, ή Τραπεζούντα και ή Χαλδία αναδείχονται σε κέντρα στρατιωτικά. 'Από την Τραπεζούντα ο 'Ηράκλειος τόν 7ον αιώνα κάνει τις έκστρατείες του έναντίον των Περσών. Η Χαλδία δίνει τά λαμπρότερα τάγματα των 'Αριτών έναντίον των 'Αράβων. Η Τραπεζούντα είναι, από τά Ρωμαϊκά ήδη χρόνια, κέντρο έμπορίου μεταξύ Καυκάσου, Περσίας, Κίνας από τη μιά-Βυζαντίου, Ευρώπης από την άλλη. Η 'Αμισός διενεργεί ζωηρότατο έμπόριο με την ένδοχώρα. Η Σινώπη, Οινόη, Κερασούντα ακμάζουν ως έμποροναυτικά κέντρα. Η περιοχή Σουρμένων-έχει τις καλές της έποδόσεις. Ο γιαλός της είναι κέντρο ναυπηγίας.

Τό 1204 με την κατάληψη της Πόλης από τους δολερούς Φράγκους του Πάπα και τη μεταφορά του θρόνου της στη Νίκαια της Βιθυνίας με Αυτοκράτορα τόν Θεόδωρο Λάσκαρη, οι έγγονοί του 'Ανδρονίκου Κομνηνού, ο 'Αλέξιος ο Α' και ο αδελφός του Δαβίδ κυριεύουν με πλοία και στρατό την Τραπεζούντα, ιδρύουν την Αυτοκρατορία των Κομνηνών. 'Αποβλέπουν να πάρουν πίσω την Κωνσταντινούπολη και τό θρόνο της οι ίδιοι. Ο Δαβίδ προχωρεί πέρα από τη Σινώπη. Νικιέται όμως από τό στρατό του Λάσκαρη και σκοτώνεται. Ομοίως νικείται κι' ο 'Αλέξιος μπροστά στην 'Αμισό. Τό Κράτος των Κομνηνών του Πόντου περιορίζεται ουσιαστικά λίγο πέρα από την Οινόη και τη σχετική ένδοχώρα. Διότι ή 'Αμισός διάλλακτα πατριωτική πάντα, ίσως και από αντίζηλια, συμμαχεί με τό Κράτος της Νίκαιας, πού τελικά διώχνει τους Φράγκους από την Κωνσταντινούπολη και ξανασυστήνει τό θρόνο με τους Παλαιολόγους. Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, ήθικα του λοιπού έξαρτημένη από την Πόλη, απλώνεται με τόν Μανουήλ τόν Α' Κομνηνό, προς τ' ανατολικά έως τόν Κριμαϊκό Βόσπορο και συνεχίζει τη ζωή του έως 257 χρόνια. Έίκοσι Κομνηνοί περνάν από τό θρόνο της Τραπεζούντας. Αγώνίζεται συνέχεια προς την πλημμύρα διαφόρων έχθρων: Σλαβογόθων, Σελτζούκων-Τούρκων, Τουρκομάνων. Οι τελευταίοι αυτοί κατακτούν άρκετό μέρος από την ένδοχώρα, ίδίως του Αυτικού Πόντου. Παρά τις δυσκολίες αυτές τό Κράτος της Τραπεζούντας σημειώνει άριετές έπιδόσεις. Τέλος τό 1461 ο τελευταίος Αυτοκράτορας της Δαβίδ παραδίνει, από λιποφυλία μάλλον, την Τραπεζούντα κατά τό φθινόπωρο στο Μωάμεθ τόν Πορθητή με συνθήκες, οι όποιες όμως καταπατήθηκαν από τόν Σουλτάνο. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού της μετατοπίζεται για να έποικίσει τη ρημαγμένη Κωνσταντινούπολη.

Μέ την κυριαρχία των Τούρκων, τό μόνο τμήμα του Πόντου που στάθηκε μέ πυκνό έλληνικό πληθυσμό είναι ή περιοχή Τραπεζούντας και Χαλδίας, μ' όλες τις θυσίες που έδωσε κι' αυτό μέ ποικίλους κατατρεγμούς και βίαιους εξισλαμισμούς. Μαύρη μοτρα όμως περίμενε τό Δυτικό Πόντο μέ τό χαμό της πολιτικής του ήγεσίας. Πολλοί πέρασαν από τό στόμα της μάχαιρας του άγριου κατακτητή ή τούρκεφάν αναγκαστικά. Στά μεσόγεια, όσοι απόμειναν, άλλαξαν τή γλώσσα τους, για να άπιζήσουν άγνωροι, στην άφάνεια. Στις παράλιες πόλεις Τρίπολη, Κερασούντα, Οίνδη, Σινώπη μόνο λίγες δεκάδες έλληνικές οικογένειες απόμειναν στην καθεμιά. Και τουτο πάλι, γιατί ήσαν έμποροναυτικές πόλεις. Στά ρημαγμένα ήδη από τό Φαρνάκη Κοτύωρα, στην 'Αμισό κανέναν Έλληνα. Τί απόγιναν οι πυκνοί έλληνικοί πληθυσμοί των μερών αυτών; Σφάχτηκαν, τούρκεφάν. Όμως μία μεγάλη πλειοψηφία τους, οι πιο άξιοι και ζωντανοί πήραν μαζί μέ Έλληνο-Ποντίους των χωριών τά βουνά, τ' άπάτητα φαράγγια και τραβήξαν στο έσωτερικό της Τραπεζούντας, στη Χαλδία, όπου βρήκαν τή σωτηρία τους έως τόν 18ο αιώνα. Οι Έλληνες μεταλλουργοί της περιοχής εκείνης άποκτήσαν σύντομα προνόμια σουλτανικά, άσυδοσίες, όπως και ή περιοχή της Νικόπολης Πόντου μέ τή βιομηχανία της στύψης, διενεργουμένη από Έλληνες άποκλειστικά. Και έποικίστηκε ο τόπος πυκνά. Όμως από τό 1700 και πέρα δημιουργείται στη Χαλδία έντονος υπερπληθυσμός. Έξάλλου τά έπαγγέλματα κι' οι βιοτεχνίες χτυπούνται από την ολοένα διαδιδόμενη ευρωπαϊκή βιομηχανία, κι' αυτή ακόμα ή μεταλλουργία. Ο βιοπορισμός δυσκολεύεται άπελπιστικά. Κ' οι Έλληνο-Πόντιοι μετακινούνται προς τό Δυτικό Πόντο. Οι όροι ζωής, εκεί, είναι ενοχότεροι τώρα. Η καταστροφική αύθαιρεσία, ή άγριότητα των Τούρκων φεουδαρχών, των ντερεπεήδων, ξεθυμαίνει ολοένα. Και οι Έλληνο-πόντιοι κινούνται κατά ομάδες, από τή Χαλδία. Έξαγοράζουν από τους άποχαυνωμένους μέ την καλοπέραση, Τούρκους γαιοκτήτες εντάσεις των προπατόρων τους στο Έσωτερικό, ξαναχτίζουν χωριά, πυκνώνουν τόν Έλληνισμό της Τρίπολης, της Κερασούντας, της Οίνδης, της Σινώπης. Ξαναεποικίζουν τά Κοτύωρα και την 'Αμισό στις νέες τους θέσεις, ανατολικότερα, όπου τις έστησαν οι Τούρκοι, έπίσης την πόλη Μελάνθιον στο Έσωτερικό. Πολλοί μεταλλουργοί έποικίζουν μεταλλοφόρα μέρη της Μικρασίας, του Καυκάσου.

Μέ την άγούσταση, στο Δυτικό Πόντο, της νέας τους ζωής οι Έλληνοπόντιοι προσέχουν από πολύ νωρίς και την εκπαίδευση. Σύσταίνουν σχολεία, στοιχειακά έστω-ακόμα και στα χωριά μέ τόν καιρό. Γυμνάσιο Έλληνικό λειτουργούσε στην Τραπεζούντα ήδη από τά τέλη του 17ου αιώνα. Ημιγυμνάσιο στην 'Αργυρούπολη, άλλο στην 'Αμισό που τό 1910 εξέλιχτηκε σε άρτιο γυμνάσιο. Έφτατάξια έως και έννεατάξια έλληνικά σχολεία από τις άρχές του 19ου αιώνα στις πόλεις και του Έσωτερικού.

Η Έλληνική επανάσταση του 1821 είχε και στον Πόντο τους Φιλικούς της, τους έθνικούς κατατρεγμούς. Την περίοδο των Σουλτάνων που έρχονται μετά την επανάσταση τούτη έως και τή βασιλεία του Χαμήτ, ή ήσυχία που άπολαύει ο έλληνοποντιακός πληθυσμός τόν άνεβάζουνε σε οικονομική, πνευματική και ένθνη άκμή.

Τό τουρκεϊκό Σύνταγμα τοῦ 1908 σημειώνει τὴν ἀπαρχὴν ἐξολοθρευμοῦ καὶ τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Νεότουρκοι ἠγῆτορες, μαζώματα ἀπὸ ἐξαλλοὺς φανατικοὺς Τούρκους καὶ ἄλλοθενεῖς ἀρνησὶθρησκούς, ντοῦμέδες, κινουῦνται μέσα στὴ σιὰ τοῦ φευτοσυντάγματος τους, γιὰ νὰ ἐξοντώσουν καὶ τοὺς Ἑλληνοποντίους. Καὶ δὲν λαθεῦει κανεὶς, ἂν ἰσχυριστῆτε ὅτι οἱ λεγόμενοι Νεότουρκοι συμμάχησαν στὸν πρῶτο Παγκόσμιον πόλεμον μὲ τοὺς Γερμανοὺς, γιὰ νὰ βρεθοῦνε, κυριότατα, μέσα στὸ εὐνοϊκὸ κλίμα τῆς καταστροφῆς ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἐπικρατείας τους. Καὶ τὸ κλίμα τὸ δημιούργησαν. Καὶ ἔθεσαν σ' ἐφαρμογὴ τὶς κακοῦργες συστάσεις τοῦ ἀπασινοῦ Λίμαν Γιόλτς Πασᾶ. Σὲ πρώτη εὐκαιρία ἐξόντωσαν πρόρριζα, μὲ ἀνοικτὴ σφαγὴ τὴν Ἀρμενικὴ φυλὴν. Καὶ ἄρχισαν τὸ σχέδιον λευκῆς σφαγῆς τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου, ποῦ σὲ ὀρισμένα μέρη δὲν δίστασε νὰ λάβει καὶ τὴ μορφή ἀνοικτῆς σφαγῆς, ὅπως στὴν Ἀμισὸ καὶ ἄλλοῦ, μὲ τὸ θλιβερόν ἀπολογισμὸν νὰ πεθάνουν ἀπὸ ἀνήκουστες ταλαιπωρίες ἢ νὰ σιοτωθοῦν οἱ 250.000 ἀπὸ τὶς 750.000 Ἑλληνοποντίους καὶ νὰ καταντήσουνε ράκη οἰκονομικὰ ὅσοι ἐπιζῆσαν. Εἶναι ἡ κακοῦργια κλασσικὴ μεγαλογραφία τῶν βανδαλισμῶν τῆς 6.9.1955.

Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ φέρνει τὸν ἀδόκητο ξερριζωμὸ ἀπὸ προαιώνιες πατρογονικὰς ἐστῆες. Οἱ Πόντιοι ἐκδιώκονται ἀπὸ τὴν Κεμαλικὴ ἡγεσία, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιδοκιμασίαν καὶ τὴν παραθάρρυνσιν τῶν Μεγάλων Δυτικοευρωπαίων, τῶν Ἀγγλο-γάλλων, τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων. Φεύγουν συντρίμια ἀληθινὰ, ἐπιστρέφοντας στοὺς κόλπους τῆς Μητέρας Ἑλλάδας. Ἐγκαταστῆνονται στὴ μεγάλη πλειοψηφίαν τους στὴ Βόρεια Ἑλλάδα, στὴ Μακεδονία. Μεταφέρουν αὐτοὺς τὶς ἑλληνικὰς ἀρετὰς, γίνονται οἱ γεροὶ συντελεστὲς τοῦ τέλειου ἐξελληνισμοῦ καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς, γίνονται καὶ οἱ νέοι Ἀκρῖτες τῆς.

Καὶ τώρα μερικὲς γενικὲς παρατηρήσεις: Τίς περιόδους τῶν ἐθνικῶν κατατρογμῶν οἱ Ἑλληνοπόντιοι δὲν τὶς δέχτηκαν παθητικὰ. Ἀπὸ τὸ 1600, ὅταν ὁ τουρκεϊκὸς φεουδαλισμὸς, πάνω στὴν ἀνάπτυξίν του, ἔσπερνε πάντοῦ τὸν ὄλεθρον καὶ καταχώνιαζε ὅ,τι ἀπόμεινε, οἱ Ἕλληνες τῶν χωριῶν τῆς Θοανίας, γύρω στὴ σημερινὴ Τρίπολη, ξεσηκώθηκαν σὲ γερὸ ἀντάρτικον κίνημα, ποῦ θετικὰ βοήθησε τὰ διοικητικὰ μέτρα γιὰ τὸν ἐκφυλισμὸν τῆς φεουδαρχίας.

Ἀπὸ τὸ 1915 ἀναπτύχθηκε καὶ βάσταξε ἕως τὰ 1922 ὑπέροχον ἀντιστασιακὸν κίνημα ἐναντίον τῶν ὀλεθρίων σκοπῶν τῶν Νεοτούρκων στὰ βουνὰ τῆς πάντα δοξασμένης ἀλλὰ καὶ μαρτυρικῆς Ἀμισοῦ, ποῦ γρήγορα ξαπλώθηκε ἕως τὴν Πάφρον καὶ ἕως τὴν Καίουσα ἢ Κάβζα καὶ τὴν Ἀμάσειαν μὲ ἀντιστοιχίαν ἕως στὰ βουνὰ τῆς Οἰνός. Τὸ ἴδιον συνέβη ἀπὸ τὸ 1917 καὶ στὰ βουνὰ τῆς ἠρωτικῆς πάντα Σάντας. Δυστυχῶς ἡ ἐθνικὴ μας κακοδαιμονία καὶ ἡ ἄσπονδον φιλία τῶν Συμμάχων μας δὲν ἐπιτρέψανε στὸ κίνημα νὰ ἐξελιχτῆ καὶ νὰ δόσει τοὺς καρπούς του.

Ὁδυνηρὸς στάθηκε ὁ ἀπολογισμὸς τῶν Ἑλληνοποντίων σὲ αἶμα καὶ ἀναγκαστικὰς ἐξισλαμίσσεις μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Πόντου. Σήμερον ἀκόμη τὰ 2/3 τουλάχιστον τῶν Μαμαθαμῶν τοῦ Πόντου εἶναι ἐλληνογενεῖς. Ἀπ' αὐτοὺς οἱ Ὀφῖτες καὶ οἱ Θοανῖτες ἐξακολουθοῦν νὰ μιλοῦν οἰκογενειακῶς ἐλληνικὰ.

ἔχουν ἐπίγνωσι τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως καὶ οἱ κρυφοχριστιανοί. Σ' ὅλη τῆ λοιπῇ περιόδῳ ὕστερ' ἀπὸ τοὺς βίαιους ἐξισλαμισμοὺς, ἢ περιφρόνησι πρὸς τῆ βαρβαρότητα καὶ τὴν ἀπέραντη κατωτερότητα τοῦ Κατακτητῆ, τὸ ἔντονο θρησκευτικὸ καὶ ἔθνικὸ αἶσθημα τῶν Ἑλληνοποντίων τῆς παραλίας καὶ τῆς ἐνδοχώρας, αὐτὰ εἶναι ποὺ διαφύλαξαν τῆ φυλὴ ἀπὸ τὴν ἀφομίωσι καὶ τὸν ἀφανισμό.

Ἡ καταγωγὴ τῶν νέων οἰκιστῶν ἑλλήνων τοῦ Δυτικοῦ Πόντου ἀπὸ τῆ Χαλδία ἐρμηνεύει τὸ φαινόμενο ὅτι ὅλοι οἱ Πόντιοι ἔχουν ἐνιαῖο περίπου μορφολογικὸ τύπο, μιλοῦν τὸ ἴδιον γλωσσικὸ σχῆμα, ἐκτός ἀπὸ τῆ Σινώπη. Αὕτη, σάν πιδ κοντά στὴν Κωνσταντινούπολι, τὴν ἀκολουθεῖ γλωσσικῶς, μὲ ἀνεπαίσθητες ποντιακῆς παραλλαγῆς.

Σ' ὅλες τίς ἱστορικῆς τους περιόδους οἱ Πόντιοι Ἕλληνες ζοῦνε μᾶλλον ἀπομονωμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους γύρω λαοὺς καὶ ἀργότερα, ὡς ἀκρινοί, ἀπὸ τὰ λοιπὰ διαμερίσματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Κρατᾶνε ζηλότυπα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τους, καὶ τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ κατοπινά. Δίνου δέν παίρνου. Ἐπηρεάζου, δέν ἐπηρεάζου. Ἀκόμα καὶ γλωσσικῶς ἐλάχιστες λέξεις παίρνου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Γι' αὐτό, μὲ τὸν ἐρχομό, τους ἐδῶ ἐμφανίζου ἰδιότυπο, μᾶλλον ἀρχαιοτρόπο πολιτισμό, ἀπαλλαγμένο, κατὰ τὸ πολὺ, ἀπὸ εὐρωπαϊκῆς ἀντιλήψεως καὶ τρόπους ζωῆς.

Στὴ ροὴ τῶν Βυζαντινῶν αἰῶνων καὶ ἀκριβῶς γιὰ τὸ λόγο ὅτι οἱ Πόντιοι δέν ἔχαν ἀρκετὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς λοιποὺς χώρους τοῦ Κράτους, ἢ γλῶσσα ἢ ποντιακὴ, ἐνῶ παρουσιάζει κοινὰ σημεῖα μὲ τὴν Κοινὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνῶ συμβαδίζει ἕως ἕνα σημεῖο μὲ τῆ γλῶσσα τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους, παίρνει κάποτε διαφορετικὴ ἐξέλιξι στὸ τυπικὸ μέρος. Διαμορφώνεται ἔτσι χωριστὴ διάλεκτος, ἢ ποντιακὴ, μὲ τοπικά γλωσσικά ἰδιώματα, ὅπως εἶναι τῶν Σουρμένων, τῆς Κερασούντας, τῆς Οἰνόης, τῆς Νικόπολης. Γιὰ τὸν ἴδιον λόγο, τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς, διατηρεῖ ἑκατοντάδες ἀπὸ ὀμηρικῆς καὶ ἀρχαῖες λέξεις, ποὺ δέν συναντοῦνται σὲ ἄλλα διαμερίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Ὡς Ἕλληνες καὶ οἱ Πόντιοι ἀναπτύξανε κι' αὐτοὶ πνευματικὴ ζωὴ. Στὴν ἀρχαιότητα, στὴ Σινώπη ἀναδειχτήκαν οἱ ποιητῆς Μένανδρος καὶ Φιλήμων, ὁ ποιητῆς τῆς νεότερης κωμωδίας Δίφιλος, ὁ ἱστορικὸς Βάττων, ὁ περίφημος φιλόσοφος Διογένης ὁ κυνικός. Ἡ Ἀμισός γέννησε τὸν φιλόλογο Τυραννίωνα, τοὺς μαθηματικούς Δημήτριον καὶ Διονυσόδωρον, Ἡ Ἀμάσεια τὸ γεωγράφο καὶ ἱστορικὸ Στράβωνα. Στὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα μετὰ Χριστόν ἀκμάζει ἡ Ἀκαδημία τοῦ Τυχικοῦ ὅπου διδάσκου τὰ μαθηματικά καὶ ἡ Ἀστρονομία. Τὸν 11ον αἰῶνα φημίζου οἱ Εἰφιλίνοι μὲ τῆ μεγάλη τους μόρφωσι. Δυὸ ἀπὸ αὐτοὺς ἀνεβαίνου στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν καιρὸ τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντας, ποὺ ποικιλότροπα ἐνίσχυσαν τὴν παιδεία, διαπρέπει ὁ γιατρός Γεώργιος Χρυσοιδίκης, συγγραφεὶς ἐπιστημονικῶν ἔργων, ὁ ποιητῆς Στέφανος Σγουρόπουλος, ὁ Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, καθηγητῆς τῆς φιλολογίας καὶ ρητορικῆς, ὁ πολυμαθέστατος Βησαρίων καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν ἄλωσι τῆς Τραπεζοῦντας, γόννοι ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, διακρινόμενοι γιὰ παιδεία, γιὰ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἀξία καὶ ἀρετὴ, ὅπως

είναι οί 'Υψηλάνται, οί Μουρούζαι, οί Ρίζοι, οί Σάππαι και πλείστοι άλλοι, δέχονται από τό Σουλτάνο ύψηλότατα άξιώματα. Διορίζονται ήγεμόνες τής Μολδοβλαχίας, μεγάλοι διερμηνεῖς τοῦ Κράτους. Από τούς άπογόνους τους ο 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης, Στρατηγός τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ, κηρύττει από τίσ Παραδουράβειες χῶρες τήν 'Ελληνική 'Επανάσταση τοῦ 1821. Οί άδελφοί Κωνσταντῖνος και Νικόλαος Μουρούζης, διερμηνεῖς τής ύψηλῆς Πύλης, άπαγχονίζονται στήν Πόλη τό 1820, ὡς μέλη τής Φιλικῆς 'Εταιρίας.

Σήμερα, και από τρεῖς δεκαετίες, οί 'Ελληνοπόντιοι, δίπλα σέ άλλες άξιες ομάδες τοῦ 'Ελληνισμοῦ, άπεργάζονται, ὡς πολίτιμο στοιχεῖο καθ' αὑτοί, τή Νεοελληνική προκοπή και 'Αναγέννηση. "Όσοι έγναταστάθησαν στήν Βόρεια 'Ελλάδα, εἶναι ἤδη ὡς πληθυσμός ὑπερδιπλάσιοι άπ' ὅ, τι ἔφυγαν από τόν Πόντο. Οί Τοῦρκοι και ὀρισμένοι αὐτάδελφοί τους, Μεγάλοι, πολιτισμένοι εὐρωπαῖοι φιλοτέχνησαν τόν ξερριζωμό τῶν 'Ελληνοποντίων από τήν αρχέγονη πατρίδα τους-και τήν έξόντωσή τους. 'Αστόχησαν ὁμως. Δέν εἶναι ἰδίωμα τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ νά πεθάνει. Δέν πεθαίνει τό πνεῦμα. Δέν πεθαίνει ἡ ἰσόρροπη, ἡ δυνατή ψυχή. Και ποντιακά εἶναι τά λόγια:

" 'Η Ρωμανία ~~καί~~ άν πέθανεν, άνθεῖ και φέρει κι' άλλα."